

SZABADKA, 1828

A Szabadkai Történelmi Levéltár 1828-ból, 12. II. 443. szám alatt az akkori szabadkai városháza ünnepélyes felavatásának dokumentumait őrzi. Az iratsomó négy részre oszlik:

- magyar nyelven írt beszéd (8 lap), amelynek szövegét, jelentéktelen rövidítésekkel, az eredeti írásmódot követve, az alábbiakban közöljük;
- a város különböző helyein elhelyezett jelszavak jegyzéke (4 lap);
- a városi tanács és a városi tisztviselők névjegyzékének másolata (az eredeti a zárókő alá helyezett fémtokban volt);
- latin nyelven írt krónika (2 lap), amely az ünnepségek főbb mozzanatait örökíti meg.

Az iratokat 1828. február 16-án iktatták 401. sz. alatt.

1828. február 12-én a befejezett új városháza zárókövének letételét ünnepelték. Annak a városházának, amely Szabadka eddigi négy városházája közül sorrendben a második volt. (A zárókövet már befejezett új középületeknél volt szokás ünnepélyesen elhelyezni.)

Az akkori új városházának egy emelete volt kisebb toronnyal és harangházzal. A toronyban, rögtön a tető alatt, kilátó (terasz) épült az ügyeletes tűzoltók részére. Annak az épületnek egyébként szakasztott mása a még ma is létező zombori régi városháza. A városháza épületét egy keskeny utca, ún. átjáró választotta el a gimnázium közvetlenül mellette álló épületétől. E kettő helyén áll ma a művelődési otthon.

A városháza zárókövének ünnepélyes letételét a február 12-i állami ünnepel kapcsolták egybe. (Ezen a napon ünnepelték az uralkodó, I. Ferenc születésnapját.)

Az ünnepély előestjén az egész várost kivilágították. »Tota civitas erat illuminata« — ahogyan a krónikás feljegyezte. A város épületeinek ablakaiban gyertyákat gyújtottak. Legszebben az új városháza tornya fénylett, amely piramisként emelkedett a környező épületek fölé. A gimnáziumot, a plébániát, a városi kúriát, postát és a kevés számú privát házat transzparensek díszítették. A szélcsendes, téli estén sűrű hópelyhek hullottak a fagytól csonttá keményedett utcákra. Az új épület előtti piactéren, a Szentháromság szobra körül nagy tömeg gyűlt össze (solemnitatem spectaturi). Zeneszó kísérete mellett csoportokban énekeltek, miközben a városon kívül ágyúk dörögtek. Az új toronyból szokatlanul szépen szólt a harangzó.

A népiünnepély több mint három óra hosszat tartott, és a tömeg csak lassan oszlott szét.

Másnap délelőtt a városi tanács, a község választott tagjai és a városi tisztviselők 9 órára összejöttek a városháza épületében. Onnan a plébánia-templomba mentek, ahol az állami ünnep alkalmából már várták őket a katonai parancsnokság és a tisztikar tagjai. Amíg a templomi szertartás tartott, a város visszhangzott a puska- és ágyúlövések zajától.

Mise után felvonulás következett az új városháza épületéig. A menetet a bejáratnál katonazenekar fogadta, miközben az emeleti nagyteremben városi zenészek játszottak. Az épületbe a tiszték és polgári méltóságok mögött hatalmas tömeg tódult be, úgyhogy a nagyterem és a folyosók rövid idő alatt teljesen megteltek minden rendű és rangú emberrel, nőekkel, férfakkal, öregekkel, fiatalokkal egyaránt.

Miután elült a zaj, Josics Boldizsár aljegyző a következő beszédet tartotta:

»Kegyes úri halgatóim, nagy érdemű polgár társaim!

Mi volt itten, a' hol most a' városunk széjel terjed, a' Töröknek bero-hanása, és ezen alsó Magyar országnak ő általa lett elfoglalása előtt — bizonyosan nem tudhatni; — mert a' setét homály nagy karpitján köröszttől azon időkre vissza nem tekinthetünk — egy Hazánk Irójából sem olvashatunk, sem pediglen valamely — országunkban lévő régi Levéltárból még ki nem nyomozhattuk azt.

Hogy ember-lakott föld vala ezen környék — kétséget nem szenved; mert minekelőtte az emberi Társaságok vagy árnyékos Erdőkbe, vagy Silány homokságba, a' vagy nedves, és agyagos Lapályba vonulnák magokat, inkább a' Kies térséget annak könnyebb művelhetősége miatt is, lakóhelyül választani szokták. — De különben is ha Városunk majd minden Pusztáin található régi Templomoknak omladékait, — temető helyeit, és régiségnek most is fen álló más egyébb nyomait tekinthetjük — anyi meg czáfolyhatatlan jelei ezek anak: hogy ezen környék népesebb volt valaha — mint most!)

Mind ez az örökkön való semiségben mélyen el van már temetve — nem csuda! —

.....

Ezen tájék a' Török igától, mely alatt 160. esztendőnél tovább nyögött, és szenvedett, mint egy 1690-dik esztendőben Első Leopold... Diadalmas fegyvere által megszabadítván, e' Helynek Lakosai, a' Töröknek Tiszántúl való lakása miat. Határ őrző Katonáknak rendeltettek el.²⁾

Hogy ezen zivataros időkben, melyben majd egész Európa, külső és belső hadak miatt ingadozott, ezen tájék sok sanyarúságot, nyomorgattatást, — keresztény vért szomjúhozó ellenségnek sok üldöztetését, sőt a' Hazánkban is vadon dühödött Rákóczi Pártútóktól is nagy pusztításokat szenvedett légyen, kétségen kívül való dolog az.

De még azon engesztelhetetlen és az emberi nemben nagy károkat, és pusztításokat okozni szokott Döghalál, mely ezen időszakaszban e' vidéken uralkodott, sem könnyörült ezen a' Helyen; mert Nagy-Atyáink közül, kiket az Isteni Kegyelem a' Török vérengző fegyverétől, és Pártútó Kurutzok dühös üldözésiktől meg mentett, ezen kegyetlen Halálnak több százczak lettenek áldozatjává.

Ezen Hely a Töröknek innen lett elűzetése után — előszer is Nagy Leopold Császár... parantsólatjából — hogy a még megmaradott Lakosoknak életöket, és vagyonyjokat — Tiszántúl meg telepedett Törökök rablásai ellen — könnyebben meg védelmeztesse — mint egy 1693-dik esztendőben felkarózott 15 santzókkal körül vétetve — erősített meg — és közönségesen Szabadkának, és Szabadkay Sántzoknak neveztetett, a szomszéd Szeged vár Kormányzója Parantsólatjának alája vetve lévén.

Ezen Szabadka Sántzos nagy Atyáink, kik sok üldöztesökben, inségökben, és sanyarúságokban — Lakóhelyüknek minduntalan való pusztulások és elégettetések miat jól épült lakházakra nemis gondoskodhattak, meg elégedve lévén, ha száraz kenyerüket a mely nélkülis a fent érintett szomorú, és gyászos okokból sokszor szűkölködtenek Feleségeikkel, és gyermekeikkel, békével bédelhessék meg, kevés föld szinen fölött épült Házakat birtanak; — hanem vagy szabad ég alatt, a' midőn az idő járása engedett — vagy pediglen a' föld szine alatt ásott, és rosszul öszve szerkesztett Gunyhokban laktanak.

1) A Szabadkai Történelmi Levéltár kéziratos térképgyűjteményében található néhány térkép a XVIII. sz. végéről, illetve a XIX. sz. elejéről, amelyeken különféle romok vannak feltüntetve. Ezek a következő pusztákat jelölik: Tompa, Tavankút, Sándor (Aleksandrovo), Vámtelek, Pálcsi ugarok, Verusics, Zobnatica és Bajsa.

2) Iványi István szerint Szabadka a törökök megszállása alól 1686-ban szabadult fel, amikor a szegedi őrség megadta magát: »...Szeged feladása után a gyengébb Szabadkában nem tarthatta magát a török őrség...» (Szabadka szabad királyi város története, I. kötet, 83. oldal.)

Diszeskedett mindazonáltal ezen tsekély Katona Erősség azon a helyen, a' hol most a' Nagyön-Tisztelendő Szt. Ferentz Szerzetesek templomjok, és Klastromjok vagyon — egy Török Agától lakott Kastéljal, és egy Mecsettel — a' melyek is magok épségökben Nagy-Atyáink Kezeikre által jutván — a' Török Metset ugyan Római-Katholikusok Kápolnájába — Aga lakó-háza pedig azon Szerzetesek, és Lelki Atyák számára, kik de többnyire Szegedről Isteni ájtatosság, Isteni ígének prédikálása és Szent Misék Szolgáltatása véget, ide jöttek vala, lakó helyül szolgáltanak mind addig, a' még itt való Lakósok szabadabban pihelvén, és új erőt felvevén — Kit az ő bő adakozásokból kit pedig fáradszón Szegedi Sz. Ferentz Szerzetesek iparkodásuk által más helyekről is össze szedett alamizsnából ők ugyan díszes Klastromot; Lakósainak pedig az ő akkori Számukhoz bőven alkalmaztatott Templomot — ugyan azon a' helyen — rész szerént lerontatott Kastély, és Metset falaktól ki telt kövekből — rész szerént pedig Szeged városából Szekereken nagy bajjal által hordott téglákból — fel nem építetették volna mint egy 1726-dik és további esztendőkbén.

Ez időtől fogva Nagy-Atyáink kivéven a Dóghalált, mely itten mint egy 1728-dik esztendőben uralkodott — itt e' helyben semmi ellenséges üldöztetéseket, nem szenvedtek ugyan — de mégis Országunk majd minden időkben egyik, vagy másik felől, vagy maga Magyar-Ország — vagy pedig Austria okaért — vagy szomszéd, vagy messze Hatalmaságoktól hadakkal fenyegetetve lévén — annak súlyát, és minden némű terheit mindenkoron viselték — melyeknek tsak némely Nemeit, kívántam kegyes Üri Hallgatóimnak tsak rövideden meg említeni.

Előszéris — a' már minden vég és határ nélkül több századoktól elvisselt Török Háborúkon kívül — 1737-dik, 38-dik és 39-dik esztendőkbén ditsőséges emlékezetű Bajnok és Vitéz Eleink közül, kiknek számos Ivadéka még mostis fen vagyon, és közöttünk nagyobb számmal életben van, Vidin, Medhadia, Nisza, és Belgrád alatt — külömbféle ütköztetésekbén — Hazánkért, ... Mars Mezein — vagy dicsőségesen el estenek, vagy az ellenség győzedelmes keze által elfogaadtattanak — és ez utóbbiaknak váltságául Szegény-ségünknek, és tsekély vagyonuknak nagy kárával — 16. ezer forintot fizettek.

Futakról Temesvárára — tehát 18. mértföldnyit meszeségre Császári-Királyi Hadisereg után való Lisztnak által vételére — szükséges szekereket, és kocsikat szolgáltatattak. — Nem külömben ugyan azon Hadisereg Lovai élelem szerek nélkül szűkölködvén — tulajdon szénájokat — Ő Felsége számára — minden fizetés nélkül által engedték — sőt 600 kocsikkal, és szekerekkel Kanisa, és Zenta alatt való Tisza partjára által szállítatni segéttették.

Ugyan azon 1739-dik esztendőben Temesi Banátusban fel zendültt Óláhok ellen két századot, tudniillik egyet Gyalogságból, a' másikat pedig Lovasságból tulajdon pénzen meg szerzett ruházattal, és fegyverrel küldött ki — sőt, kivéven az egy kenyeret, melyet a' Császári-Királyi Étel Házakból ki kaptak, katonáit ön maga erszényéből egész Hadnak elfolyása alatt tartottki.

Nem külömben 1740-dikben Belgrád vára köfalai elrontatására 600 kézi munkások — 6. hónapi időre — szinte tulajdon 36 ezer forintra fel érő költségen szolgáltatattak ki.

1742-dik esztendőben — midőn a' Felséges Ausztriai Ház hét körül való Hatalmasságoktól meg támadtatva — Uralkodásának, és Fényességének végső meg fosztásától méltán rettegne — két gyalog, és ugyan anyi Lovas Századokat tulajdon költségén felruházva, és felfegyverkezettve — tulajdon Lováikon Bajoroknak Ausztriába tett bérohanások ellen állítottfel.

Reá következett 1743-dik esztendőben pedig — a' midőn még az előbbeni meg támadtatások, és vérengző háboruzások leg nagyobb tüzel, és sérénységgel folytatnának Mencil Ezredes Kapitány vezérlése alatt volt szabad Lovások közé 114. — Festetits Lovas Ezredjébe pedig 36. — és ugy 150. embert, ugyan 150 tulajdon Paripáin állítottki.

Ezekután mindjárt ugyan azon 1743-dik esztendőben ő Felsége akkoriban uralkodott halhatatlan emlékezetű Maria-Theresia Királynénk kegyel-

mes elrendelésére, 5. ezer darab aranyokat, és 100. Paripákat — ön maga szabad akaratyából — tsupan az Országunk javához való buzgóságtól, és szeretetétől ösztönöztetvén — ajándékozott.

Mely tetemes érdemek, és minden alkalmatosságokban tett hiv. és készséges szolgálatokért — ugyan Ő — most érintett elfelejthetetlen Felső-ges M. Theresia Királynénk — ezen Helyet — mely Török kiűzetése óta — mint Határ őrző Katona Erősség volt vala, és ezen katonai állapotját 1738-dik esztendőekben három Mars zászlót, mellyek alatt addig külömféle tsatákban, és ütközetekben szünetnélkül vitézkedtenek, szt.-Ferezts szerzetbéli Atyák itt való templomában, a' hol mostis nagy oltár felet láttatnak, örök emlékezetül letévén — Polgári alkotmányba által változtatott, — 1743-dik esztendőben 7-dik Májusban Prága várossában költ kegyelmes Adomány Levele mellet, egész birtokában volt tér határával együtt — addig viselt Szabadka nevezetét — Szt-Mária nevezettel feltserélvén — 12. ezer forintok le fizetése mellet, Mező-városok közé kegyelmesen számlálni méltóztatott.

Hogy pediglen e' helybéli Lakósnak mindenkóron tapasztalt hiveségüket, szép érdemeiket, és átalok lett szolgálatokat, bővebben meg ajándékozhasssa, és jóra való iparkodásukat annál inkább előmozdíthassa — 1779-dik esztendőben Jánnuarius 22-dikén Bétsben költ úgy kegyelmes Adomány Levele mellet, ugyan többszer említett Boldog emlékezetű MTheresia Felsőges Asszonyunk, és Királynénk — Felsőges, és nagy ditsőségű Neve költözésével — ezen Helyet Maria Theresiopolisnak neveztetvén, és Határában — ugy mint ezelőtt találatot Puszta, és egyéb haszonvételeket — 266.666 ftk', és 66 kis-pénzek' summában tulajdonaul meg-hagyvan — Szabad' s Királyi Városok közé számlalattni kegyelmesen megengedni méltóztatott...

Még egy tárgyam hátra van, a' melynem okáért — Városunk előbbi időkben volt állapottyára vissza tekintenem kelletik ez pediglen az: hogy noha, míg a Hamvaikbanis áldott nagybetsű Elejink — sokféle szerentsé-lenségektől — Török — Pártütőt Háborúk — és Döghalál által többszer sanyargattattak — mégis a' midőn a Had Piótza vagy távolabb való vidékekre, vagy szinte más országokba által vétetett — szorgalmatos iparkodásuk, és még a késő maradékokról is gondoskodó előre való látásuk által annyira vitték dolgukat hogy a Sántzókön belől volt kitsiny hely, megszapodott népetnek elegendő nem lévén — azokat elrontatván, és beomlatatván — részszerént ugyan a' Sántzok helyein, részszerént a pedig azokon kívül Házakat építeni engednék — és így népesedése öregbedvén, iparkodása nevededvén, szükséges szereknek megszeretetésre való módja könnyebbedvén — és birtokuk tehetősége gyarapodván — föld alatt épült Gunyhóik helyett, föld szin fölött való Házakat építettek.

Leg első, a' mely itt való szt. Ferezts szerzetesek fönt már előhozott Templomuk, és Klastromjuk után — emlékezetet érdemel, a' szt. Róchus tiszteletére 1742-ikben felépült kápolna — melynek az szolgálatott alkalmatosságot — hogy mintegy 1728-dik esztendő táján ezen Hely Döghalál által sanyargattatván, és Lakossai sok számú ember társaitól meg fosztataván — hogy ezen rettenetes Isten ostorától minnél előbb meg menekedjenek, és Istenhez tett fohászokodásaik, és imádságaik annál foganatosabbak legyenek — annak felépítésire — mihelyest a' Zűrzarvar fellegetől meg szabadulván erejök, és tehetségök meg engedi — azt felépíteni fogadást tettek.

Nem sokára ezután épült fel a régi Város-Háza — két tornyos Plébánia Temploma — Ő Hitűek díszes Temploma — nagy és több épületekből álló Stabalis, és többi Katona Fő-Tisztek számára fel készült kisebb Kaszárnyák — Pompás Plébánia Ház, és a' többi egyes úri személyek Házai- kon kívül mellyek előbbi, vagy utóbbi időkben — Városunk díszére felépítettek — a' nemzeti iskolák, és Gymnásium számára 1817-dikben nagy költséggel fel épült Óskola ház.

Ezt követte pedig a' régi alatsomy, és városi tisztségek sok ágazataira nézve szük — ugyan ezen a' helyen volt Város-Háza helyiben most itt fen álló — körül levő épületeket nagyságával, magasságával, és méltóságával felülmúló — Toronyal felékesített Város-Háza.

Szép, és szent a' T, és Belső Tanács' feltett czélotok: tudniillik: hogy részszerént a' Városban, részszerént pedig kívül a Pusztákon számos útzások szükségére vendégfogadó Házakat — nevendék tanuló Ifjaink számára pedig — ugymint: Kisdéd Leányok — rajzolni kívánók — Böltselkedést és Törvényt tanulni akaró számukra szükséges Iskolákat — külső Városokban új Plébániákat, és Templomokat a' Hívek számára — és más ájtatos, és Polgári Intézeteket: ugymint Betegek-házát — temető helyeken — a' boldogtalan megholtaknak látszó eleven eltemettetések meggátolására Házakat — Tízi szerszámok tartására való épületeket — s.'a't. fel állítani, felépíttetni iparkodtok.

Mind ezek felett — még nem halgathatom el a' Tekéntetes Bajsai Vojnits Máté Úrnak... Bajsai Helységben az ő költségein felépíttetett Beteg-Házat — szt. Háromság tiszteletére közép Piatzunkon czimeres oszlopot és itt közöl a városhoz Kálváriát, ispitály számára pedig 10. ezer forintokkal tett ajándéka mellyet kész pénzben le is tett már — közönség nevében Hála-adatosságunk jeléül.»

A beszéd befejeztével a szónok Sárcevicz Antal helybeli plébánoshoz fordult azzal a kéréssel, hogy a zárókő letétele után szentelje fel a városházat. A katonai parancsnokot és tisztjeit pedig meghívta, hogy vegyenek részt az ünnepség további ceremóniáiban.

Ezután zeneszó kísérete mellett lementek a levéltárnak kijelölt helyiségbe, melynek északi sarkában a padlótól 2,5 sukknyi magasságban helyezték el a városháza zárókövét. Ceremóniális felszentelés következett, majd egy fémtokba elhelyezték a Városi Tanács és a városi tisztviselők névjegyzékét 6 darab, 1825-ben kiadott fémpénzzel együtt; ezek között két arany-, két nagy ezüst- és két kis ezüstpénz volt.)

Ezzel a zárókőletétel ünnepélyének formái, hivatalos része véget ért. A tisztek és a tanácstagok, valamint a városi főtisztviselők fűvőszene kíséretében a városi kúriába mentek, ahol az ünnepély nem hivatalos része következett.

Erről a krónikás nem jegyzett fel adatokat, de nem kétséges, hogy bőséges evés-ivással fejeződött be.

3) Az 1828-ban felavatott városháza épületét a mostani városháza helyének előkészítése keretében 1908. június 6-án kezdték bontani. A 80 évvel korábban letett zárókövet június 10-én találták meg a munkások egy nyitott (?) bádogszekrényke, szétporlódott papírok és néhány (?) pénzdarab kíséretében. Megkérdőjelezte U. G. (Braun Henrik, Városháza felavatásának ünnepére, Nagyvárad, 1912. 15. old.)